

PAPER DETAILS

TITLE: NAMIK KEMAL'IN KOCA RAGIP PASA HAKKINDAKI DÜSÜNCELERİ ve ONA YAZDIGI
BIR NAZİRESİ

AUTHORS: Bedri AYDOĞAN

PAGES: 37-46

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/364644>

**NAMIK KEMAL'İN KOCA RAGIP PAŞA HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ ve
ONA YAZDIĞI BİR NAZİRESİ**

Bedri AYDOĞAN¹

ÖZET

Onsekizinci yüzyılda yaşayan Koca Ragıp Paşa, başarılı işler yapmış, takdir edilmiş devlet adamıdır. Devlet adamlarının çoğu sanatı koruyup destek olurken bir kısmı da sanatla uğraşmış, çeşitli sanat dallarında denemeler yapmışlardır. İçlerinden bir kısmı edebiyat, özellikle şiirle ilgilenmiş ve yetkin örnekler vermişlerdir. Koca Ragıp Paşa da yaşadığı yüzyılın önemli şairleri arasında sayılmıştır.

Namık Kemal ise yeni Türk edebiyatının kurucuları arasında yer alır. Divan şiirini iyi tanıyan ve seven Namık Kemal, gerçekçi, yaşama bağlı, süsten uzak ve topluma yararlı bir edebiyattan yana olduğu için Divan şiirine eleştiriler yöneltmiş, hatta onun bazı yönlerini abartarak karikatürleştirmiştir. Oysa Namık Kemal, bunu yeni bir edebiyatın kurulması ve kabulü açısından yapmıştır. Divan şiirini eleştirse de yüzlerce beyti ezberden okuyacak kadar tanıyıp sevmektedir. Koca Ragıp Paşa da onun takdir ettiği sanatçılardandır. Namık Kemal, mektuplarında Ragıp Paşa'nın şiiri ve devlet adamlığı konusunda görüşlerini belirtmiştir. Ayrıca ona bir de nazire yazmıştır. Bu yazı, Namık Kemal'in Ragıp Paşa hakkında değerlendirmelerini ve naziresini ele alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Namık Kemal, Koca Ragıp Paşa, nazire

**NAMIK KEMAL'S ESTIMATES ABOUT KOCA RAGIP PASHA AND A
NAZIRE THAT HE WROTE TO HIM**

ABSTRACT

On the 18th century living Ragıp Paşa, he made successful businesses, state man has been appreciated. While most of the statesmen in helping to preserve the art, part of them laboured to art, have made experiments in various fields of art. A portion of them was interested in literature, especially poetry and gave the important examples. Ragıp Pasha was counted among the most important poets of the century in age.

The Namık Kemal is among the founders of the new Turkish literature. Divan poetry that good and loving Namık Kemal, realistic, life depends, because away from decorations and beneficial to society in favor of a literary criticism has been directed to the Divan poetry, and even has it's caricature exaggerates certain aspects. Namık Kemal,

¹ Yrd. Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü baydogan@cu.edu.tr

however, he has made for the establishment and adoption of a new literature. Also criticized hundreds of Divan poem he loves this style. Moreover, recite up to read them. Ragıp Pasha in one of the artists he appreciated. Namık Kemal, stated their views on Ragıp Pasha's poems and statesmanship in his letters. He also wrote a nazire to him. This article will discuss the Namık Kemal's assessments about Ragıp Pasha and his nazire.

Key Words: Namık Kemal, Koca Ragıp Pasha, nazire

Eski edebiyatın yaşayan otoritelerinden Mine Mengi'nin de işaret ettiği gibi Koca Ragıp Paşa "Nedîm ve Şeyh Gâlip'ten sonra 18. yüzyılın en önde gelen şairidir" (Mengi, 2009, s. 247). Böyle olmakla birlikte hakkında yeterince araştırma yapılmadığı görülmektedir. Eski edebiyat sahasında bile Koca Ragıp Paşa'ya hak ettiği yerin verilmediği koşullarda yeni edebiyatçıların ona ilgi gösterip göstermediğini yeni edebiyat alanında çalışan biri olarak araştırdım. Koca Ragıp Paşa'dan yeni edebiyata açılan bir yol olup olmadığı noktasından hareket ederek Şinasi'den Yahya Kemal'e doğru geleneğe ilgi duyabilecek sanatçıları taradım. Önce kestirmeden bir tarama yaparak onun şiirlerine yapılan bir tazmin, tahmis olup olmadığını araştırdım, ancak böyle bir şiire rastlamadım. Sonra hikmetli şiirleriyle tanınan Koca Ragıp Paşa'ya, yine bu tarzda şiir yazarların ilgi göstereceğini düşünerek yola devam ettim. Namık Kemal'in Paşa'ya ilgi gösterebileceğinden yola çıkarak onun üzerinde yoğunlaştım ve şiirlerini taramaya başladım.

Böyle bir taramadan ipucu olmaksızın sonuç alınması zordu. Fevziye Abdullah Tansel'in "Namık Kemal'in Mektupları" adlı dört ciltlik çalışması bu noktada yardımcı oldu. Mektuplarda Namık Kemal'in Koca Ragıp Paşa'dan söz ettiğini gördük. Namık Kemal, Koca Ragıp Paşa'yı önemsemiş; ona, şiirlerine ilgi göstermiş, onun hakkında görüşlerini belirtmiş ve bir de nazire yazmıştır. Namık Kemal, Koca Ragıp Paşa'dan 77 yıl sonra doğduğundan onun çağdaşı değildir. Koca Ragıp Paşa, Namık Kemal için edebî bir figürdür. Dolayısıyla onunla daha çok edebî yönden ilgilenmiş ve o yolda göndermelerde bulunmuştur. Mektuplarda Koca Ragıp Paşa sekiz kez anılır. Bu anmalarda Ragıp Paşa üzerine şu görüşler yer alır:

Koca Ragıp Paşa'dan ilk olarak Leskofçalı Galip'e yazdığı Ağustos 1865 tarihli mektupta söz eder. Namık Kemal, en beğendiği şairlerden olan Leskofçalı Galip'e nazireler yazmış, Leskofçalı Galip de ona nazireler yazmıştır. Namık Kemal, ünlü Hürriyet Kasidesi'nin ilhamını da Leskofçalı Galip'ten almıştır. Bu mektubunda da Leskofçalı Galip'in yazmaya başladığı ve bitirmediği "kendin gösterir" redifli gazelini beğendiğini ve bitirdiğinde ona nazire yazacağını söyler. Hatta şimdiden şu beyti de söylemiştir:

Cûst-cû-yî kâme hâcet görmez ehl-i ibtisâr
Kuvvet oldukça nazarda kâr kendin gösterir

Söylediği bu beyit için yaptığı değerlendirmede Koca Ragıp Paşa'ya göndermede bulunarak şunu söyler:

“ Zannederim ki Râgıb’ın en mu’tena beytine şi’ren ve ma’nen fâ’iktir ”
(Tansel, 1967, s. 13).

Burada Namık Kemal yazdığı beyti, Koca Ragıp Paşa’nın şiiriyle değerlendirir. Kendi yazdığını Koca Ragıp Paşa’nın en seçkin beytinden şiirce ve manaca üstün görür. Burada bir yandan örtük olarak şiirini beğenip kendini övse de karşılaştırma ve mihenk taşı olarak Koca Ragıp Paşa’yı alması önemlidir. Kendini büyük göstermek, ancak büyük bir şairle kıyaslamakla mümkündür ve Namık Kemal de bunu yapmaktadır.

Burada bir noktaya daha dikkat çekmek gerekir. Namık Kemal, Leskofçalı Galip’in bazı beyitlerini yazdığı, ama henüz bitirmediği “kendin gösterir” redifli gazeline nazire yazacağını söylemişti. Leskofçalı Galip, bu gazeli sonradan tamamlamış ve bugün Divan’ında bulunmaktadır. Namık Kemal’in şiirleri içinde ise “kendin gösterir” redifli bir gazeli yoktur. Anlaşıyor ki Namık Kemal, bir beyit söylediği nazireyi tamamlamamıştır. Koca Ragıp Paşa’nın da “kendin gösterir” redifli bir gazeli var. Leskofçalı Galip, işte bu gazele nazire yazmıştır. Bu durumda nazire zinciri, Koca Ragıp Paşa, Leskofçalı Galip ve Namık Kemal’i kapsayan üçlü bir zincir olmaktadır. Namık Kemal’in “Zannederim ki Râgıb’ın en mu’tena beytine şi’ren ve ma’nen fâ’iktir” yargısı “kendin gösterir” redifli gazelinesi değil, Koca Ragıp Paşa’nın tüm şiirini kapsamaktadır. Hüseyin Yorulmaz, andığımız değerlendirmeyi Leskofçalı Galip’e değil de Koca Ragıp Paşa’ya bağlar. Oysa Namık Kemal, Koca Ragıp Paşa’ya değil, Leskofçalı Galip’e nazire yazmak istediğini söylüyordu. Bağlantı direkt Koca Ragıp Paşa’ya değil, Leskofçalı Galip’e ya da onun aracılığıyla Koca Ragıp Paşa’yadır (Tansel, 1967, s. 13; Yorulmaz, 1998, s. 51).

Namık Kemal, Koca Ragıp Paşa’nın zatının ve yazdıklarının önemli olduğunu ondan söz ettiği bir başka mektubunda daha belirtir. Ahmet Midhat’a yazdığı, aralarındaki anlaşmazlıkları ele aldığı ve Ahmet Mithat’ın söylediklerine yanıt verdiği mektubunda Koca Ragıp Paşa’nın değerini vurgular.

“Gevezelik ber-taraf, siz hakikaten ortaya bir vahime çıkarmak ile beni korkutmak ümidine mi düştünüz? Yoksa hükmü her zaman ve mekânda cârî olan Nâbî’ler, Râgıb Paşa’lar zamanında söylenebilen birtakım kavâ’id-i külliye, müessis-i kânûn-ı esâsî pâdişâh-ı hürriyet-perver efendimizin devr-i adâletinde söylenilemez mi kıyâs ediyorsunuz ” (Tansel, 1969, s. 267).

Koca Ragıp Paşa’yı ondan daha önemli şair olan Nabi ile bir tutarak onların hükümlerinin, sözlerinin her zaman ve mekânda geçerli olduğunu belirtir. Bu da Koca Ragıp Paşa için en büyük övgüdür. Namık Kemal’e göre onun sözleri, geçen zaman, değişen mekân içinde eskimemiş, değerini yitirmemiş ve her zaman geçerli olmuştur.

Namık Kemal, Koca Ragıp Paşa’dan üçüncü kez Ebuzziya Tevfik’e yazdığı 15.06.1979 tarihli mektubunda söz eder. Ebuzziya Tevfik, Numûne-i Edebiyat başlığı altında bir nazım ve nesir antolojisi hazırlama çalışmasıdır. Bu konuda Namık Kemal’in görüşlerine başvurup yardım ister. Namık Kemal, bu konuyu işleyen uzun bir mektup yazar ve Divan edebiyatı tarihi konusunda görüşlerini bildirir. Bu görüşler aslında antolojiye girecek şairler üzerinedir. Ebuzziya Tevfik’e antolojisine kimleri alması gerektiğini söylerken kısa bir Divan edebiyatı tarihi yazmış olur. Divan şiirinin

kimle başladığı ve kimlerle sürdüğü üzerine görüş bildirir. Bunlar arasında yaptığı bir tespit de Baki ile Nefî arasında şiir olmadığı dolayısıyla şair de olmadığı yolundadır (Tansel, 1969, s. 439). Nefî ile Nabi arasında bazı şair adları sayar.

"Nefî'î zamânından Nabi zamânına gelinceye kadar Azmî var, Azmîzâde var, Nâdirî var, Riyâzî var, Şeyhül-İslâm Yahyâ var, Şeyhül-İslâm Bahâyî var ki hiçbirisi Nefî'î mukallidi değildir. Bahâyî ile Yahyâ birer tavr-ı mahsûsa gitmiş; kusurları gâh Bakî'ye, gâh İran'ın o zamânlar pek iştihâr bulan Feyzîsine, 'Urfîsine taklîd etmiş; Sonra Nâbî zuhûr etmiş; Nâbî'nin zuhûr ettiği zamân ise İran'da re'îs-ül-üdebâ veyâ sultân-ı şu'âra Sâib imiş; Nâbî, ânın yolunu iltizâm eylemiş.

Seyyîd Vehbî, Râgıb Paşa, Kırımî Rahmî, Kelîm, Sâmî hep o tarza gitmişler " (Tansel, 1969, s. 440).

Namık Kemal sanatçıları sayarken kısa ama önemli değerlendirmelerde bulunur. Bunların en önemlisi de taklit noktasındadır. Taklit, edebiyatımızın önemli hastalığıdır. Bizden Baki, İran şiirinden Feyzi ve Urî'nin taklit edildiğini söyler. Baki'nin ortaya çıktığı zaman İran'da reis-i üdeba ve sultan-ı şuara Saib olduğundan Nabi onun yolundan, Koca Ragıp Paşa ise hem onun hem Nabi'nin yolundan gitmiştir. Koca Ragıp Paşa hakkında bu değerlendirmesine bir eklemede bulunur. O da Koca Ragıp Paşa'nın devlet adamlığına ilişkindir. Osmanlı'da sanatı devlet adamları korumaktadır. Bu devrin koruyucuları arasında Köprülüzadeler, Şehid Ali Paşa, Sultan Selim-i Salis ve son halkada Koca Ragıp Paşa'nın olduğunu söyler. Namık Kemal'in gözünde Koca Ragıp Paşa hem şair olarak önemli hem de sanatı koruyan devlet adamı olarak önemlidir.

Namık Kemal, Ebuzziya Tevfik'e yazdığı 07.07.1879 tarihli mektubunda antolojilere alınacak kişiler konusunu sürdürürken Koca Ragıp Paşa'dan antolojiye alınacak pek çok söz olduğunu söyleyip aşağıya alacağımız gazelinin ilk beytini örnek gösterir:

Âzâdegân-ı kayd-ı emel ser-firâz olur
Nâz eylesün sipihre o kim bî-niyâz olur
Şimşîr-i ebrûvâne sipeh-zâğ-ı fitnedir
Çeşmin ne dem ki sürme-keş-i hâb-ı nâz olur
Genc-i derûnı hâne-i bî-minnet eylemiş
Var mı enîs-i gam gibi bir dil-nevâz ol
Bâkî henûz* neşve-i feyz-i dem-i subh
Âb u hevâ-yı mey-gede nâ-sâza sâz olur
Yeksân bilen bahâr u hazânın bu gülşenin
Mânend-i serv kâmet-i ömri dırâz olur
Sâlik pîl**-i hevâdan ider ibtidâ güzer
Âhir reh-i hakîkate mebde' mecâz olur
Râgıb semend-i nefis-i harûnın zebûn iden

Bu ‘arsada şehâmet ile yekke-tâz olur (Yorulmaz, 1989, s. 91-2)

Namık Kemal, Koca Ragıp Paşa’nın bu gazelini beğenmiştir ve antolojiye alınmasını önerir. Namık Kemal’e göre Koca Ragıp Paşa’nın başka beyitleri ve şiirleri de antolojilere girecek özelliktedir. Namık Kemal, hafızasında kalan beyitleri söyledikten sonra divanlara başvurulmasını ister. Divan şiiri için eleştiriler getiren Namık Kemal’in pek çok beyti ezberine alması da dikkat çekicidir. Bu aslında Divan şiirini yakından takip ettiğini gösterir.

Fevziye Abdullah Tansel, Namık Kemal’in Mektupları’nın üçüncü cildinde Mir’ât-i ‘Âlem Mecmuasını çıkarması üzerine Namık Kemal’in Nuri Bey’e yazdığı bir mektubuna yer verir. Bu mektup hakkında açıklamalar yapan Tansel, Nuri Bey ve Mir’ât-i ‘Âlem üzerine bilgiler verir. Mir’ât-i ‘Âlem’den önce Mir’ât adında ilk resimli dergimiz 1863 yılında çıkmaya başlamıştır. Namık Kemal’in, 23 yaşında Tercüme Odasında çalıştığı sırada Mir’ât’te iki gazeli yayımlanır. Tansel’in belirttiğine göre bu gazellerden ilki Sami’ye, ikincisi Koca Ragıp Paşa’ya naziredir. Sami’ye nazire olan gazel Kemal imzasıyla, Koca Ragıp Paşa’ya nazire olan ise Namık mahlasıyla yazılmıştır. Önce Koca Ragıp Paşa’nın gazelini, sonra Namık Kemal’in buna naziresini alıntılıyoruz:

- 1- Tıfıldır gitdikçe ol meh-rû gelür âfetlenür
Gün-be-gün artar fûrûğ-ı hüsnî mâhiyyetlenür
- 2- Her ne rütbe dest peymâ-yı taleb bî-tâb olur
Genc-i istiğnâ-güzînân ol kadar râhatlenür
- 3- Nâkıs olmaz feyz-i zâtı telhî-i eyyâmdan
Bâde telh oldukça artar neş’esi kuvvetlenür
- 4- Lâl olur elbet zebân-ı hâme-i pîçîde-mûy
Kılca gamdan tab’-ı erbâb-ı suhan ‘illetlenür
- 5- Kâse-i lebrîz fağfûr olsa da virmez sadâ
Servet efzâyiş bulunca ağniyâ hissetlenür
- 6- Râgıb olsun iltifât itsün de bir ‘âlî-himem
Şi’r-i pâkim gör nice Tâliblenür Şevketlenür Koca Ragıp Paşa (Yorulmaz, 1989, s. 89)

- 1- Ehl-i cür’et renciş-i âlâm ile gayretlenir
Zahma dûş oldukça zirâ şîrler savletlenir
- 2- Hep sadâ bâlâdan eyler cây-ı dûr-â-dûra aks
Ehl-i câhın sıyıtı âlem-gîr olur şöhetlenir
- 3- Kalmaz ikbâlinde dâ’im havf eden idbârdan
Derd-i sârîden tehâşî eyleyen illetlenir
- 4- Hubb-ı câh artar cihân oldukça makrûn-ı fesâd
Cismi za’f etdikçe istilâ tama’ kuvvetlenir

- 5- Kimse bilmez kadrini oldukça ârif ber-hayât
Bir güherdir kim hüner fıkdan ile kıymetlenir
- 6- Neş'e germ oldukça artar iştiâ-yı zevk u şevk
Devlet efzâyış bulunca ârzû kesretlenir
- 7- Kâbil-i her hâldir NÂMIK dil-i erbâb-ı hâl
Bir heyûlâdır bu kim her vech ile sûretlenir.

Namık Kemal (Göçgün, 1999, s. 262)

Nazirecilik eski Türk edebiyatında önemli bir gelenektir. Cem Dilçin'e göre bir şairin şiirini tanzir etmek, "ona karşı bir saygı duyulduğunu, onun şiirinin üslubunun beğenildiğini anlatmak içindir" (Dilçin, 1983, s. 269). Dolayısıyla Namık Kemal, Koca Ragıp Paşa'nın şiirini beğenmekte ve önemsemektedir. Yine yazımızın başında söylediğimiz gibi Namık Kemal, Koca Ragıp Paşa'yı şairleri koruyan, sanatı destekleyen bir devlet adamı olarak da takdir etmektedir. Yukarda alıntıladığımız,

Âzâdegân-ı kayd-ı emel ser-firâz olur
Nâz eylesün sipihre o kim bî-niyâz olur

beytiyle başlayan gazelini hazırlamayı düşündüğü şiir antolojisine alabileceğini Ebuzziya Tevfik'e önerip ondan alınacak başka örnekler de olduğunu söylemesi düşüncemizi destekler özelliktedir.

Namık Kemal, Paşa'nın

Tıfıldır gitdikçe ol meh-rû gelür âfetlenür
Gün-be-gün artar fûrûğ-ı hüsnî mâhiyetlenür

matlı gazelini tanzir etmiştir. Koca Ragıp Paşa'nın altı beyitlik gazeli Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Her iki gazelde de uyaklı olan sözcüklerin hepsi Arapça kökenlidir. Üzerlerine Türkçe addan fiil yapan "la", çatı eki "n" ve geniş zaman eki "r" getirilmiştir. Bugünkü uyak kurallarına göre e-t-l-e-n sesleri benzeşmektedir. Divan şiiri kurallarına göre ise benzeşen ses yalnızca "t" dir.

Biçim açısından değerlendirdiğimiz gazellerin içerik özelliklerine değinmek istiyoruz. Sırasıyla beyitlerin anlamlarını veriyoruz. Önce Koca Ragıp Paşa'nın gazeli, sonra Namık Kemal'in naziresini kısaca açıklamaya çalışacağız.

- 1- Tıfıldır gitdikçe ol meh-rû gelür âfetlenür
Gün-be-gün artar fûrûğ-ı hüsnî mâhiyetlenür

Çocuktur, zamanla büyür, ay yüzlü bir güzel olup bir afete dönüşür. Güzelliğinin ışığı günden güne artar, kendine özgü bir hâl ve değer kazanır.

- 2- Her ne rütbe dest-peymâ-yı taleb bî-tâb olur
Genc-i istiğna-güzinân ol kadar râhatlenür

Hangi makam ve mevkide olursa olsun arzu, istek eli yorulur; taleplerden vaz geçer. Gönül tokluğunun seçkin hazinesi rahatlar.

- 3- Nâkıs olmaz feyz-i zâtı telhî-i eyyâmdan
Bâde telh oldukça artar neş'esi kuvvetlenür
İçkinin acı ve sert olması nasıl neş'eyi artırır; zamanın sıkıntıları da onun zatından kaynaklanan bereket ve feyze bir eksiklik vermez.
- 4- Lâl olur elbet zebân-ı hâme-i pîçîde mûy
Kılca gamdan tab'-ı erbâb-ı sühan illetlenür
Kalemin içindeki kıl, nasıl eğilip büküldüğünde yazamaz susarsa; söz ehlinin gönlü de kıl kadar gamdan dertlenir, hastalanır.
- 5- Kâse-i lebrîz fağfûr olsa da virmez sadâ
Servet efzâyiş bulunca ağniya hissetlenür
Ağzına kadar dolu kâse, Çin işi olsa bile susar, seda vermezse; servet artıkça zenginler de cimrileşir.
- 6- Râgıp olsun iltifât itsün de bir âlî-himem
Şi'r-i pâkim gör nice Taliblenür Şevketlenür
Bir himmet sahibi istekli olup iltifat ettiğinde benim temiz şiirim nasıl isteklenir, büyür görün. Benim seçkin şiirlerim nasıl Tâlib'in Şevket'in şiirine benzer.
- 1- Ehl-i cür'et renciş-i âlâm ile gayretlenir
Zahma dûş oldukça zîrâ şîrler savletlenir
Cesaretli kişiler elem ve üzüntülerin acısıyla gayretlenir, çünkü aslanlar yaralandıkça canlanıp şiddetle hücumla geçerler. Acılar, aslanı da insanı da şevklendirir gayretlendirir.
- 2- Hep sadâ bâlâdan eyler cây-i dûr-â-dûra aks
Ehl-i câhın sıyıtı âlem-gîr olur şöhetlenir
Ses her zaman yüksekte, gökten yere yansır, değerli insanların sesi âlemi tutar, şöhet kazanırlar.
- 3- Kalmaz ikbâlinde dâ'im havf eden idbârdan
Derd-i sârîden tehâşî eyleyen illetlenir
İşlerin ters gitmesinden, talihsizlikten korkan yerini koruyamaz, ikbali kalıcı olmaz. Bulaşıcı hastalıktan, kalıcı dertten korkan, hastalanır.
- 4- Hubb-ı câh artar cihan oldukça makrûn-ı fesâd
Cismi za'f etdikçe istîlâ tama' kuvvetlenir
Dünyada fesat ve fitne sahiplerine itibar gösterildikçe, yaklaşıldıkça mevki ve makam sevgisi artar, önem kazanır. Beden zayıfladıkça tamah ve açgözlülüğün yayılması artar ve güçlenir.

- 5- Kimse bilmez kadrini oldukça ârif ber-hayât
Bir güherdir kim hüner fıkdan ile kıymetlenir

Arif, bilge kişi hayatta olduğu sürece kimse onun değerini bilmez, o bir cevherdir ki hünéri, değeri yok olunca anlaşılır. Bilge kişinin kıymeti yitirildiğinde fark edilir.

- 6- Neş'e germ oldukça artar iştiâ-yı zevk u şevk
Devlet efzâyiş bulunca ârzû kesretlenir

Neşe çoğalıp hararetlendikçe heves ve lezzet isteği; zenginlik ve makam isteği büyüüp çoğaldıkça arzular da büyür çoğalır.

- 7- Kâbil-i her hâldir NÂMIK dil-i erbâb-ı hâl
Bir heyûlâdır bu kim her vech ile sûretlenir

Ey Namık, hâl erbabının, arif kişinin gönlü her hâli kabul eder. Bu öyle bir heyula, öyle bir gerçek, öyle bir durumdur ki her açıdan her yönden yeni ve farklı bir suret, bir görüntü kazanır.

Divan şiirinde gazeller genellikle 5-9 beyit arasında yazılırlar ve beyit sayıları çift rakamlardan oluşmazlarsa da istisnaları elbette vardır. Koca Ragıp Paşa'nın altı beyitten oluşan gazeli genel eğilimin dışında kalır. Namık Kemal'in yedi beyitten oluşan gazeli ise bu bakımdan geleneğe uyar.

Kaynaklarda gazellerin konusu hakkında yapılan ortak saptama aşk, sevgili ve içki konularını işledikleridir. Bu konulara yaklaşım rindane, âşıkane, hakimane tarzlarda farklılıklar gösterir. Bu farklı yaklaşımlar gazellerin zenginliğini oluşturur. Koca Ragıp Paşa Türk edebiyatında Nabi'nin açtığı hakimane yoldan ilerlemiş ve buna uygun gazeller yazmıştır. Doğu şiirinden aldığı etkiler ise Sebk-i Hindi kaynaklıdır. Talip, Şevket, Saib'in Koca Ragıp Paşa üzerinde etkileri vardır. Hakimane tarz ve konulu şiirlerde görgü, bilgi, hikmet öne çıkar. Bu şiirlerde felsefi bir özellik ve öğreticilik de bulunur. Koca Ragıp Paşa'nın şiirlerine bu açıdan yaklaşmak, bir başka deyişle bu özellikleri şiirinde aramak gerekir.

Bu açıdan gazele yaklaşırken Divan şiirinin bir özelliğine daha dikkat etmek gerekir. Divan şiirinin yeni edebiyatçılar tarafından en çok eleştirilen yanı, şiirlerde ve özelde gazellerde konu bütünlüğünün olmayışındır. Yek ahenk gazellerde bu özellik olsa da yek avaz gazeller çoğunluktadır. Bu yüzden kısa bir gazelin her beyti farklı konulara değinebilir. Koca Ragıp Paşa'nın gazeli de ilk bakışta yek avaz özelliktedir. Gazelin ilk beyti güzelle; 4. beyti söz, şiir, sanatla; son beyit ise Koca Ragıp Paşa'nın kendi şiiri ve sanatıyla; diğer beyitler, hayat, erdem ve değerlerle ilgilidir. Buna göre ilk bakışta bu gazel yek avaz bir özellik gösterir denilebilir. Daha dikkatli bakıldığında ise üç beytin birbirine bağlı olduğu görülür.

Değerler açısından bakarsak Koca Ragıp Paşa'nın tokgözlülük ve gönül zenginliği üzerinde durduğu görülür. Mevki ve makamın getirdiği önemsizdir. Esas olan doyunluluk, tokgözlülük, el açıklığı ve vericiliktir. En yüksek makam gönül zenginliğidir ve tokgözlü insanın hazinesi verdikçe zenginleşir, tokgözlü insan verdikçe huzur ve mutluluk kazanır. Aynı gazelin beşinci beytinde Koca Ragıp Paşa, servet

artıkça zenginin cimrileştiğini söyler. Oysa ağzına kadar dolu olan kâse fağfur da olsa ses vermez. Onun için kâsenin dolu tutulmaması, eksiltilmesi gerekir. Koca Ragıp Paşa üçüncü beyitte hayat ve insan üzerine bir değerlendirmede bulunur. Birbiri ardı sıra geçen günler acı da olabilir, önemli olan insanın acılar karşısında ışığını eksiltmemesi, gönül gözünü köreltmemesidir.

Koca Ragıp Paşa, son beyitte temiz şiirinin iltifat karşısında daha istekli olduğunu ve daha büyüdüğünü söyler. İltifat sanatçının itici gücüdür, bu itici gücün eksiltmemesi gerekir. Bir başka okuyuşa göre talip ve şevket sözcükleri özel adlardır (Yorulmaz,1989, s.89). Ünlü sanatçılar Talip ve Şevket'e işaret eder. Buna göre değerlendirildiğinde Koca Ragıp Paşa yolundan gittiği sanatçılarla kendini kıyaslamış ve sözünü Talip, Şevket mertebesine yükselmiştir.

Koca Ragıp Paşa'nın gazelini kısaca değerlendirdikten sonra Namık Kemal'in naziresine bakabiliriz. Namık Kemal, yedi beyitlik naziresiyle geleneğin tek beyitlik gazel özelliğine sadık kalmıştır. Koca Ragıp Paşa'nın gazeli ise altı beyitle bu anlamda istisna özelliği gösteriyordu. Nazire olduğu için Koca Ragıp Paşa'nın gazeli gibi Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Uyak ve redif açısından da Koca Ragıp Paşa'nın gazeline uyar. Hatta uyaklı iki sözcüğü "illetlenür ve kuvvetlenür"i ondan alarak gazeline taşır.

Namık Kemal'in naziresi yek ahenk bir naziredir. Yek ahenk ve yek avaz olma hâli, yeni ve eski edebiyatın en önemli özelliğidir. Eski şiir parça güzelliğine, yeni şiir bütün güzelliğine önem verir. Koca Ragıp Paşa'nın mısra-ı bercestesi olarak halk arasında pek tanınan "maksat eserse bir berceste mısra kâfidir" sözü bu görüşün ve eski şiirin özetidir. Yeni şiir ise tam tersi bir anlayışa, bütünlük anlayışına sahiptir.

Koca Ragıp Paşa ile Namık Kemal arasında içerik bakımından yol olarak benzerlik vardır. Namık Kemal de şiirlerinde aşktan ziyade sosyal, toplumsal, siyasi ve ahlaki konulara değinir. İnsana ve topluma mesaj verir. En önemli iki konusu nedeniyle "vatan ve özgürlük şairi" sıfatını almıştır. Bu naziresinde Koca Ragıp Paşa gibi insana seslenir, ona ne ile yüceleceği, hangi değer peşinde koşması gerektiğini söyler. İnsanı insan yapan ve beğenilen bir karaktere ulaştıran bu değerlerdir ve ideal olarak her yurttaşın bu değerleri üzerinde taşıması gerekir. İnsan bu değerleri edindikçe özgürleşir, mevki, makam, ikbal hırısı ve arzusundan uzaklaşır. O yüzden bu değerlerin tekrar edilmesi ve hatırlatılması gerekir.

Namık Kemal bu naziresinde Ragıp Paşa gibi ehil insan, erbab-ı hâl olan insan ile ehl-i cah ve hubb-ı cah olan insanı öne çıkarır. Bu insan tipi tokgözlüdür, mevki, makam, ikbal düşkünü değildir. Cesurdur, sesini kırmaz, tam tersine sesi alemi tutar; elemeler onu gayretlendirir, zorluklar onu korkutmaz, yaralandıkça canlanır, düştükte kalkar ve hedefine yürür. Sesini yükselttiği susmadığı zaman şöhret sahibi olunur. Bu şöhret elbette iyi bir şöhrettir. Adalet için, vatan için yükseltilen sesin getirdiği şöhrettir. Bu ses fitne ve fesat sahiplerine karşı çıkar. Kişiye menfaat sağlamaz, makama giden değil makamdan uzaklaştıran sestir. Bu sesi çıkaran kişi bir cevher, değerli taşır. Bilgedir ve hüner sahibidir. Bu yüzden hayattayken değeri anlaşılmaz, ancak yok olduğunda farkına varılır. Bu sesin karşısında olan ve çarpışılan sesler de vardır. Karşı ses makamdan menfaatten yanadır. Arzuları, kişisel istekleri besler. Bu insan tipi

beğenilmez ve örnek alınmaz ya da Namık Kemal'e göre alınmamalıdır. Örnek alınacak olan kişisel arzularından uzaklaşmış, başkalarını, vatanını ve ulusunu düşünen kişidir. Tüm bu özellikleriyle erbab-ı hâldir. Erbab-ı hâl her hâliyle kabul görür. Erbab-ı halin gönlü de hoşgörülüdür.

Erbab-ı hâl ile kemal arasında da ilişki vardır. Kemal, tam olma, olgun olmadır. Namık Kemal'e kemal mahlasının verilmesi ve onun da bunu kabullenip benimsemesi bu nedenledir. Namık Kemal de her zaman olgunluğun, örnek olmanın sorumluluğunu yüklenir. Kendisi için bir şey istememiş ve bir şeyi de olmamıştır. Onun için vatan ve özgürlük şairi sıfatı her türlü makamdan yüce ve önemlidir. O aynı zamanda ulusunun şairidir. Ulusuna "ümmid-i feyz" aşlamayı amaçlar. Bu özellikler Koca Ragıp Paşa için de geçerlidir. Tarih onun kişiliğini, devlet adamlığını, ulusuna bıraktığı şiirleri ve kütüphanesini unutmamıştır. Beyitlerinin halk arasında yayılması onun benimsendiğini gösterir. Her iki şair de halka mal olmasıyla mutlu sona ulaşmıştır. Onları halka ulaştıran elbette, aralarındaki aynı yoldan yürüme ilişkisi ve kemale ermiş kişilikleridir.

*Bu beyitteki henüz sözcüğünün orijinal yazımı henüz biçimindedir, ayrıca henüz okununca vezin problemi çıkmaktadır.

** Pil okunan sözcüğün pül okunması gerektiğini düşünüyoruz. Pül anlam açısından beyte daha uygun düşmektedir. Beyitte geçen salık, güzer itmek, reh-i hakikat sözcükleri köprü anlamına gelen pül ile daha iyi bağdaşmaktadır. Bu sözcükler arasında tenasüp ilişkisi de vardır.

Kaynaklar

Demirbağ, Ö, (1999), *Koca Ragıp Paşa ve Divan-ı Ragıp*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Birol Emil, nr. 87640, Van.

Dilçin, C, (1983), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Göçgün, Ö, (1999), *Namık Kemâl'in Şairliği ve Bütün Şiirleri*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Mengi, M, (2009), *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, 15. b, Akçağ Yayınları, Ankara.

Tansel, F. A, (1967; 1969; 1973; 1986), *Namık Kemal'in Husûsî Mektupları*, C.I- II-III-IV, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Yorulmaz, H, (1998), *Koca Ragıp Paşa*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

_____, (1989), *Koca Râgıp Paşa Dîvânı*, Yüksek Lisan Tezi, Danışman: Prof. Dr. Kemal Yavuz, İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.